

Havlová, Eva

le. kořen *AL a germánské názvy pro "věk"

In: *Grammaticvs : studia linguistica Adolfo Erharto quinque et septuagenario oblata*. Šefčík, Ondřej (editor); Vykypl, Bohumil (editor). Vyd. 1. V Brně: Masarykova univerzita, 2001, pp. 56-63

ISBN 8021026499

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/123191>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

IE. KOŘEN *AL- A GERMÁNSKÉ NÁZVY
PRO 'VĚK'

Názvy pro 'věk' jsou (až na určité relikty¹) v germ. jazycích tvořeny deriváty ie. kořene *al-.

Původní význam kořene *al- lze těžko vyjádřit jedním slovem: označuje celý komplex činností, potřebných k přivedení mláďěte na svět a do stavu dospělosti: 'přivést na svět, zplodit, porodit', 'živit' (= 'krmit' i 'vydržovat'), 'vychovávat', o rostlinách 'pěstovat', o zvířatech 'chovat'. V tomto komplexu někde převládá ten či onen význam (např. v latině význam 'živit'), většinou se však od sebe oddělit nedají.

Vedle sloves přechodných s uvedenými významy nalézáme však i slovesa nepřechodná, znamenající 'nabývat sil, zdárně se vyvíjet, růst'. Oba významy, přechodný i nepřechodný, vyplývají z téže situace: záleželo jen na tom, pohlížel-li mluvčí na tuto komplexní situaci z hlediska strany dávající nebo přijímající. Tak v řečtině vedle homér. *φυαλίη* 'sad = místo, kde se pěstují (αλ-) stromy (*φυτά*)', *άν-αλιτός* 'nenasytný' a jiných slov, kde má *al- význam přechodný, nalézáme např. adj. *νεαλής* 'čilý, plný sil = nově vyrostlý, nedávno dosáhnoucí plných sil'. Také *ἀλδήσκω* je jednak přechodné s významem 'živím, vychovávám, pěstuji', jednak nepřechodné 'rostu, nabývám na objemu, daří se mi'. Z formálních důvodů se germ. slovesa nepřechodná někdy (např. v LIV 233, ale už Specht²) vykládají z media, jež však není doloženo.

Kromě germánštiny je kořen *al- (*H₂el-) doložen v těchto jazycích: Podle Windekense 161n v toch.A *ālym*, jež překládá stind. *ātman-* 'duše, (vlastní) bytost, já sám ap.' a jež má Windekens za pokračování ie. *al-emo- se sémantickým vývojem 'vzrůst' > 'věk, život' > 'moje bytost, já sám'. Tento výklad je ovšem nejistý, ale aspoň slabou oporu pro něj mohu dodat v podobném vývoji stind. *yuh* 'věk', jež se blíží významu 'já sám' v RV 8.18.13: *yō nah kás čid ririkšati rakšastvena mártyaḥ svaīḥ śá evai ririšišṭa yúr*

¹ Jsou to jednak zbytky už ie. názvu věku *ai-u-, o nichž v. E. Havlová: Ide. *H₂ei- 'životní síla', *Sborník prací filosofické fakulty brněnské university* A 34, 1986, s. 19–21, jednak etymologicky málo jasné a neproduktivní germ. *ferhvu-, které ostatně asi znamenalo 'život' a jen v některých germ. jazycích došlo k sém. posunu na 'doba života'.

² F. Specht: Zur Perfektbildung im Germanischen und Indogermanischen, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen* 64, 1937, s. 65n.

jánah „Welcher Sterbliche auch aus Falschheit uns schädigen will, der Mann soll durch sein eigenes Trachten sein Leben schädigen“³, čili „ten at poškodí sebe sama“. – Z řečtiny můžeme kromě už uvedených slov zmínit s *d*-ovým rozšířením vb. *ἀλδαίνω* ‘živím, posiluji, nechávám vyrůst’ a již výše uvedené *ἀλδήσκω* ‘rostu, přibírám’ i ‘živím, vychovávám, pěstuji’; *ἀλδη* ‘vzrůst’ je podle Chantraina 55 postverbale. U rozšíření o aspirátu (ř. *ἀλθαίνω, ἀλθέω, ἀλθήσκω* aj.) došlo k sémantickému posunu ‘pečovat o nemocného, léčit’. – V latině jsou doložena vedle základního slovesa *alō alere* ‘živit, vychovávat, chovat (*equos*), posilovat’ a jeho četných odvozenin i slova s významem ‘růst’, např. *adolēscō* ‘dorůstám, sílím’, *i*-kmenová subst. *prōlēs* ‘potomstvo’, *indolēs* ‘potomek’, o rostlině ‘výhonek’, *subolēs* ‘dorůstající generace’ (např. *iuventus ex nova subole lecta*) apod. – V keltštině jsou doložena hlavně slova s významem přechodným: jen v reliktech sloveso, a to s významem ‘živit’ (stir. *no-t-ail* ‘živí tě’), kdežto význam ‘vychovávat, starat se o někoho’ nalézáme jen v jmenných odvozeninách: stir. *altar* ‘výchova’ a *altru* ‘pěstoun’, jemuž odpovídá kymer. *athraw* ‘učitel’, *alltraw* ‘kmotr’, bret. *autrou* ‘učitel, pán’. Přesto můžeme předpokládat, že se sloveso v keltských jazycích dochovalo, a to ve významu ‘přivádět na svět’, zúženém na oblast živočišnou, v starším kymer. *alu*, bret. *ala* ‘přivést na svět’, s deriváty stir. *ál*, kymer. *al* f. ‘vrh mlád’at’, stir. *alam* a kymer. *alaf* ‘stádo’ > ‘bohatství’, i když Vendryes A-59n pokládá připojení těchto slov ke kořeni *al-* za příliš odvážné; jinou přesvědčivou etymologii pro ně však nemá.

I germánské *alan*, jež se nejlépe dochovalo v severských jazycích, vyjadřovalo celý komplex významů: ‘přivádět na svět’, ‘živit’ (odtud i stsever., stšvéd. a isl. *aldin*, dán. *olden* ‘plod stromu, zejména bukvice či žaludy, jimiž se živila prasata, a v případě nouze i lidé’, stšvéd. *alda* ‘dub plodný na žaludy’), ‘pečovat o koho, ošetřovat’ (z představy ‘láskyplně ošetřovat, starat se o někoho’ se u švédského *älska*, isl. *elska* aj. vyvinul význam ‘milovat’, v. Jóhannesson 38 aj.), ‘vychovávat’, ‘pěstovat (rostliny)’, ‘chovat (dobytek)’, i ‘růst’, o rostlinách ‘rašit’, jak to vidíme v doložení u jednotlivých jazyků: stzápsever. *ala* ‘zeugen, gebären; nähren; aufziehen, züchten’, isl. *ala* ‘zeugen, gebären; züchten’, nor. *ale* ‘züchten’, švéd. dial. *ala* ‘gebären; nähren; aufziehen, züchten’ (odtud i názvy mlád’at: švéd. dial. *äling* ‘kleines Kind; Fischbrut’, nor. dial. *æling* tv., isl. *ælingi* ‘mageres Lamm’ apod.), stsas. *alan* ‘nähren’, ags. *alan* ‘crescere, pullulare, procreare’, gót. *alan* ‘růst’⁴.

Faktitivum k tomuto slovesu je **alian* ‘*působit, aby dobytek rostl, aby se mu dařilo, t.j. vykrmovat’. Je doloženo v gót. ptc. **alips* (doloženém jen v akus. sg. m. *alidan*) ‘vykrmený’ a v severských jazycích (nor. dial. *elja* ‘vykrmovat’,

³ K. F. Geldner: *Der Rig-Veda*, Harvard-Wiesbaden 1951-1957, II, s. 318.

⁴ Gót. *alan* je doloženo jen jednou v ptc. *alands waurdam galaubeinai* ‘živený (ἐντροφόμενος) slovy víry’, ale kvůli aktivnímu ptc. se soudí, že je to místo třeba chápat jako ‘rostoucí slovy víry’. I Lehmann 25 překládá *alan* ‘grow’.

stsever. *ali-gās*, nor. dial. *alegaas* ‘krmná husa’ aj., v. Falk-Torp 1, 20, Jóhannesson 37).

Konečně existuje i sloveso rozšířené o *-m-* ve švéd. dial. *alma* ‘vyrůstat, rašit, vyvíjet se’, *almig* ‘bujný, bohatě rostoucí’ aj.

Nás však především zajímají deriváty s významem ‘věk’. Nejstarobylejší, asi ještě indoevropské, je germ. **aldī-* < ie. **al-ti-*. Mimo germánštinu je snad doloženo v názvu řeckého posvátného háje *ἄλτις* a v apelativu *ἄλλος* ‘háj’, pokud to je z **altjo-*⁵ a pokud jeho původní význam byl ‘*to, co vyrostlo’. I germ. slovo znamenalo původně ‘to, co bylo zroženo a vyrostlo’, ale na rozdíl od řečtiny, kde byl význam zúžen na růst rostlin, se ho užívalo o lidech, podobně jako u jinak tvořených lat. derivátů *prōlēs*, *subolēs* apod. **Aldī-* znamenalo ‘generace, lidské pokolení’, odtud vůbec ‘lidé, lidstvo’. Došlo zde tedy ke stejnému vývoji jako např. u sl. *narodъ* ‘lid, národ’ < ‘to čo se narodilo’ nebo u sthn. *liut* ‘lid, národ’ : *liotan* ‘růst’.

Z významu ‘lidské pokolení’ mohly germánské jazyky samy dojít jednak k významu ‘delší údobí’, jednak uskutečnit sémantickou změnu ‘lidstvo’ > ‘svět’. Nejsme však schopni určit, jak daleko došel sémantický vývoj severo- a západogermánských slov v době, kdy se v překladech křesťanské literatury dostala do vlivu lat. *saeculum*⁶ a v góťštině do vlivu řeckých termínů *γενεά* a *αιών*. Je pravděpodobnější, že **aldī* nabylo významu ‘věk jakožto delší údobí’ a ‘svět’ jako kalk⁷ uvedených slov, nebo že jimi byl domácí vývoj aspoň urychlen a usměrněn.

Doložení: Gót. *alds* znamená ‘věk jakožto dlouhé údobí’, též ‘svět’ (např. *frijonds þo nu ald αγαπήσας τὸν νῦν αἰῶνα* ‘jemuž se zachtělo tohoto světa’, v ekumen. překladu⁸ „protože více miloval tento svět“); první význam je častější v překladu původně hebrejských, odtud i řeckých biblických rčení *εἰς αἰῶνα τῶν αἰῶνων* in *aldins alde* ‘na věky věků’, v nichž *alds* významově splývá s *aiws* (in *aldins aiwe* tv.).

⁵ Spojení obou řeckých slov má už Pausanias, ale Chantraine 65 má jak o jejich spojení, tak o původu z ie. **al-* ‘živit’ pochybnosti, a to ze sémantických důvodů. Frisk 1, 79 tato slova (a také synonymní *ἄλμα* ‘háj’) sice s **al-* spojuje, ale význam mu připadá „ziemlich blaß und nichtssagend“. Doufám však, že podrobný sémantický rozbor této slovní rodiny ukáže, že k ní můžeme tato řecká slova přiřadit.

⁶ O sémantickém vývoji ‘věk’ > ‘století’ u lat. *saeculum* stručně E. Havlová: Lat. *saeculum* und urkelt. **saitlo-*, *Sborník prací filosofické fakulty brněnské university* A 44, Brno 1996, s. 5n. Význam ‘svět’ je u *saeculum* kalkem ř. *αἰών*, a tam jde o kalk hebr. *‘ōlām*.

⁷ Význam ‘svět’ pokládá za kalk např. N. van Helten: Zur semantischen Entwicklung von got. *alds*, ahd. *werald* usw., *Zeitschrift für deutsche Wortforschung* 10, 1908/1909, s. 193.

⁸ *Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Ekumenický překlad. Praha 1979, s. 942.

V severských jazycích máme původní význam 'lidské pokolení' (odtud 'lidstvo') dobře doložen: stzápsever. *ǫld*, zejména v pl., 'lidé', v dánských právních formulích *old efter old* 'pokolení za pokolením' je uvádí Vogt⁹, pro stšvéd. *aldum* (dat. pl.) dosvědčuje ten význam Hellquist, dosud žije v nor. dial. *old* 'zástup lidí'. Vedle něho je všude ve staré době doložen význam 'údobí', jenž žije dosud např. v nor. *hedenold* 'starověk' (doslova 'pohanský věk') nebo v nor. *arild* 'v dávných (ár) dobách', jež bylo pro svou neprůhlednost různě komoleno, v. Falk-Torp 32.

V západogermánských jazycích je samo **aldī-* doloženo jen ve slabých zbytcích: nalézáme je v ags. *yld*, *oeld*, *eld* za *aevum*, *saeculum* (např. ve vazbách jako *þurh oelda tid* 'per saecula saeculorum', nebo *sio forme eld* 'první, t.j. zlatý věk') a v pl. v ags. *yldē*, stsas. *eldi* 'lidé'. Zato se plně uplatnila jeho složenina **ver-aldī-* (vedle **ver-aldō*), která časem převládla i v severských jazycích. V první části slova nalézáme germ. **viraz* < ie. **uīro-* 'muž', jež je doloženo i v kompozitech něm. *Wergeld*, *Werwolf*; složenina tedy zdůrazňovala, že jde o pokolení lidské. V dnešní době je všude živé ve významu 'svět' (něm. *Welt*, nizoz. *wereld*, angl. *world*, nor. dán. *verden*, švéd. *värld*), ale ve staré době bylo zcela synonymní s **aldī-*, např. ags. *woruld* apod. znamenalo kromě 'svět' a 'lidstvo' i 'věk, údobí' (*þurh ealra worulda woruld* 'per omnia saecula saeculorum'), podobně je tomu i u stsas. *wërold*, stfríz. *warld*, *wrald*, stdfr. *wërold(t)*, sthn. *wëralt*, *worolt* (např. *alt-veralt* 'starý věk, minulost'). Ještě ve střední horní němčině znamenalo *wërlt*, *wëlt* mimo 'lidstvo, svět' i 'údobí' a v tom významu slouží i k vyjádření rodící se tehdy datovací míry 'století': *hundert iar heissent seculum, daz ist ein welt*.¹⁰ Pod. významy (vedle 'lidstvo, svět' i 'údobí') mělo i stsever. *verǫld*, ale Vries 657 upozorňuje na pozdní doložení toho slova a soudí proto, že jde o přejetí ze stangl. *weorold*. Zdá se tedy, že tato složenina vznikla v západogermánských jazycích, a do severských byla odtud přejata.

I druhé ze slov námi sledovaných, germ. **aldrá-*, je slovesné jméno podobného druhu, abstraktní význam však převládá nad konkrétním, jehož zbytek nalézáme v stšvéd. *alder* 'avföda (líheň, mlád'ata)', *siænga-alder* 'potomstvo z jednoho manželství'. Suffixem *-tro-* od slovesa odvozené **al-tró*-¹¹ je mimo germánské

⁹ Podrobný popis významů gót. *alds* a stsever. *ǫld* a *aldr* podává W. H. Vogt: *Aldartryggþir ok ævintryggþir*. Zur Entwicklung von germ. *ald-* und *aiw-* zu 'immerdar' und 'ewig', *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* 58, 1934, s. 1-66.

¹⁰ O tom, jak *saeculum* nabylo za renesance významu 'století', v. G. Stadtmüller: *Saeculum, Saeculum* 2, 1951, s. 152-156. Germánským materiálem doplňuje jeho výklad J. Erben: Zur Begriff- und Bezeichnungsgeschichte von 'Jahrhundert', *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* 75, 1953, s. 313.

¹¹ Z **al-tro* vychází i Brugmann 1918, 317, i když kvůli řeckým slovesům, jejichž kořen je zakončen na *-dh-*, nevyklučuje zcela ani východisko **aldh-ro-*. Ale nové

jazyky doloženo i v stir. *altar* ‘výživa, výchova’. Zatímco irské slovo vychází ze slovesného významu ‘živit, přivést k dospělosti’, musíme pro germánské předpokládat východisko ‘růst’. Význam ‘věk = počet let’ totiž nejlépe vyložíme z významu ‘vzrůst’, jak můžeme doložit slovanskými příklady: stsl. *възрасть*, r. *voзраст* ‘věk’ odpovídá č. *vzrůst*, stsl. *врѣста*, b. *връстм*, mk. *врсм* ‘věk, generace’ patří k ie. **werdh-* ‘růst’, mimo jiné k stejně tvořenému stind. *vrddhi-* ‘růst, nabývání na objemu’.¹²

Význam ‘věk, t.j. počet let’ je v germánských jazycích dobře doložen už v staré době (stsever. *aldr*, stsas. *aldar*, stñizoz. *ouder*, sthn. *altar*) a zachoval si svou životnost i v dnešních jazycích (nor. dán. *alder*, švéd. *ålder*, nizoz. dial. *ouder*¹³, něm. *Alter*. O vlivu adj. **alda-* ‘starý’ na zúžení významu ‘věk’ > ‘pokročilý věk, stáří’ v. níže.

Mimo to znamenalo **aldra-* ve staré době i ‘věk jako celá doba života’ (např. stsever. *lifa langan aldr*, v. Vogt 10⁹, pod. stsas., sthn.; ags. *ealdor*, *aldor* má bezpečně doložen jen význam ‘život, doba celého života’). Odtud jednak adj. stfríz. *alderlång* ‘věčný’ < ‘*trvající celý život’ (Holthausen 1925, s. 2), jednak adverbialní rčení sever. *aldri(gi)* ‘nikdy’¹⁴, ags. *on ealdre, to ealdre* ‘navždy’, sthn. *nio in alt(e)re, neonaldre* ‘nikdy’, *io in alt(e)re, eonaldre* ‘(ně)kdy’.

Ve významu ‘historické údobí’ jde asi o kalk, i když různé jazyky k němu od ‘věk, Lebensalter’ došly samostatně, a to proto, že v germánských jazycích cítíme příliš silně vliv lat. *aetas*: stsever. *gullaldr* ‘aurea aetas’, švéd. starší *fornålder* ‘starověk’, *medelålder*, nor. *middelalder*, dán. *-ren* ‘středověk’. Stñhn. *alter* ‘údobí; svět’ je asi také kalk.

V gótštině substantivum doloženo nemáme, ale můžeme je i tam předpokládat jako základ adj. *fram-aldrs* ‘pokročilého věku’. Jako sémantickou paralelu můžeme uvést ř. *ἀπῆλιξ* < **ἀπ(ο)-ῆλιξ* ‘jsoucí mimo dospělý věk, t.j. starý nebo nedospělý’.

etymologické slovníky jednoznačně předpokládají **al-tro*, v. Kluge 31, EWD 39n, EWAhd 173n.

¹² Podrobněji k poslednímu E. Havlová: Slawisch **vrstva* und **vrstb*, *vrsta*. (Ein Beitrag zur slawischen Homonymie), *Sborník prací filosofické fakulty brněnské university* A 12, 1964, s. 17-23.

¹³ Ve spisovné nizozemštině převládla složenina *ouderdom*. Vedle už stñizoz. *ouderdoem* ‘stáří – jako vysoký věk i jako kterýkoliv počet let’, též ‘představenstvo, t.j. stařešinové’ (význam ‘principatus’ má i ags. *ealdordōm*) nalézáme složeninu s *-dōm* i v stñdn. *alderdōm*, odkud byla přejata do severských jazyků: švéd. *ålderdom*, dán. nor. *alderdom* ‘pokročilý věk, stáří’. Též něm. *Altertum* znamenalo v 17. a 18. st. ‘vysoký věk’, až od konce 18. st. se ho začalo používat pro pojem ‘starověk’, v. Trübner 1, 68.

¹⁴ Negativní význam zde převládl podobně jako u synonymního sever. *ei(gi)* < *aiv*, protože se užívalo hlavně v záporných kontextech.

Třetí z uvedených slov, **aldīn-*, je mladší, až germánského stáří. Sufix *-īn-* tvoří v germánských jazycích abstrakta od adjektiv, takže i **aldīn-* bude odvozeno od adjektiva, a sice od germ. *aldā-* 'starý'. *T*-ové participium **altó-s* je doloženo ve všech indoevropských jazycích, které mají slovesné **al-*. S předponami zachovává poměrně věrně význam slovesa: ř. *ἀναλτός* 'nenasytný', lat. *adultus* 'dospělý' aj., stir. *comalta* m. i f. 'soukojenec', kymer. *cyfaill* 'přítel' < **spolu vychovávaný, spolu vyrostlý* (kymer. slovo má však sufix *-tjō-*, podobně jako gót. *alþeis*¹⁵). Ale prosté **alto-* nastoupilo dost pronikavý další sémantický vývoj: v latině **vzrostlý* > 'vysoký' (v nejširším slova smyslu), podobně v keltských jazycích, kde se **alto-* stalo subst. s významy 'výšina, kopec, břeh': stir. *alt*, střkymer. *allt*, v. Vendryes A-63n. V germánštině se vyvinul ze 'vzrostlý' význam 'starý, letitý', stejně jako u stind. *vrddhá-* 'starý' < **vrđh-tó-* 'vzrostlý'.

Význam 'starý, mající určitý počet let', který je v germ. jazycích též všude doložen, může být stejně starobylý, ne-li původnější: něm. *drei Jahre alt* můžeme totiž chápat jako 'živený, chovaný, vychovávaný tři roky'. Za původní jej pokládá ještě Kluge 1963, 17. Druhá možnost je vidět v tomto významu vliv subst. *Alter*. Obě slova, pokračování **alto-* a **altro-*, nezávisle na sobě vzniklá, se totiž dostala do úzkého vztahu a vzájemně se ovlivnila.¹⁶ Většinou se předpokládá, že význam 'vysoký věk, pokročilý stáří' vznikl u *Alter* apod. vlivem adjektiva.

Spojení obou významů nám připadá snadno pochopitelné, protože je nalézáme i v č. *stáří*, (*pět let*) *starý*. Většina jazyků však oba významy vyjadřuje různě: p. *starość* : *wiek*, r. *старость* : *возраст*, b. *старость* : *възраст*, fin. *vanhuus* : *ikä*, maď. *venség* : *kor*, ř. *γηρας* : *ἡλικία*, lat. *senectūs* : *aetās*, franc. *vieillesse* : *âge* aj. Můžeme tedy předpokládat, že tam, kde se oba významy vyjadřují jedním slovem (č. *stáří*, dl. *starstwo*, sln. *stárost*, lit. *senumas*, lot. *vecums*) jde o kalk z němčiny, neboť jde vesměs o jazyky, kde je vliv němčiny značný.¹⁷

Abstraktum **aldīn-* se vztahuje k oběma významům adjektiva, z něhož bylo odvozeno. Znamená tedy 'stáří jako počet let' i 'pokročilý stáří', např. stsever. *elli*¹⁸, dán. *ælde* (to jen 'pokročilý stáří'), ags. *ieldo*, *ieldu* > angl. jen zast.

¹⁵ Nejde však o starobylý jev germ.-keltský; v góštině zřejmě jde o novotvar se *p* z komparativu a se sufixem podle opozita *niujs*, v. Brugmann 1918, 311, tak i Lehmann 29.

¹⁶ Ta vzájemná sémantická spjatost vedla dokonce Lehmann 124 k názoru, že germ. **aldra-* bylo odvozeno od adjektiva sufixem *-ro-*; v tom ale zůstal osamocen.

¹⁷ E. Havlová: Zu einigen Lehnbedeutungen in den slavischen Sprachen, *Wort und Name im deutsch-slavischem Sprachkontakt*. Ernst Eichler von seinen Schülern und Freunden, Köln-Weimar-Wien 1997, s. 177-179.

¹⁸ *Elli* < **alpīn-* s nepůvodní dentálou podle tvarů, které měly přízvuk na kmeni. Očekávaný tvar *éldi* je zachován v stsever. *miséldi* 'rozdíl věku', jež uvádí Holthausen 1948, 49.

a dial. *eld*, stsas. *eldi*, stfríz. *elde*, střnizoz. *oude*¹⁹, sthn. *eltī*, *altī* (žije ještě dnes v něm. dial. *die Kinder sollen sich nach der Ält aufstellen* 'podle velikosti, podle stáří', Brugmann 1918, 314).

Další derivát od kořene **al-*, spadající do našeho sémantického pole, je ojedinělé sthn. *altida* f., překládající lat. *aevum*. Zdá se, že je utvořeno analogicky podle synonymního sthn. *ēwida*.

LITERATURA

- Brugmann 1918 = Brugmann, K.: *Zur Wortsippe alt. Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* 43, 1918, s. 310–324.
- EWAhd = Lloyd, A. L. – Springer, O.: *Etymologisches Wörterbuch des Althochdeutschen*. Göttingen-Zürich 1988n.
- EWD = *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen*. I-III. Red. W. Pfeifer. Berlin 1989.
- Falk-Torp = Falk, H. S. – Torp, A.: *Norwegisch-dänisches etymologisches Wörterbuch*. I-II. Oslo-Bergen 1960.
- Frisk = Frisk, H.: *Griechisches etymologisches Wörterbuch*. I-III. Heidelberg 1960–1972.
- Hellquist = Hellquist, E.: *Svensk etymologisk ordbok*. 3. vyd. Lund 1948.
- Holthausen 1925 = Holthausen, F.: *Altfriesisches Wörterbuch*. Heidelberg 1925.
- Holthausen 1948 = Holthausen, F.: *Vergleichendes und etymologisches Wörterbuch des Altwestnordischen*. Göttingen 1948.
- Chantraine = Chantraine, P.: *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots*. I-IV. Paris 1968–1980.
- Jóhannesson = Jóhannesson, A.: *Isländisches etymologisches Wörterbuch*. Bern 1956.
- Kluge = Kluge, F. – Seebold, E.: *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. 23. vyd. Berlin-New York 1999.
- Kluge 1963 = Kluge, F. – Mitzka, W.: *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. 19. vyd. Berlin 1963.
- Lehmann = Lehmann, W. P.: *A Gothic Etymological Dictionary*. Leiden 1986.
- LIV = Rix, H. aj.: *Lexicon der indogermanischen Verben*. Wiesbaden 1998.
- Trübner = *Trübners Deutsches Wörterbuch*. I-VII. Vyd. A. Götze a W. Mitzka. Berlin 1939–1957.
- Vendryes = Vendryes, J. aj.: *Lexique étymologique de l'irlandais ancien*. Dublin-Paris 1959n.
- Vries = Vries, J. de: *Altnordisches etymologisches Wörterbuch*. Leiden 1962.
- Windekens = van Windekens, A. J.: *Le tokharien confronté avec les autres langues indo-européennes*. I. *La phonétique et le vocabulaire*. Louvain 1976.

¹⁹ Vokalismus přikloněn k adj. *oud*. Náležitý vokalismus nalézáme ještě dnes v dial. (záp.-vlám.) *elde* tv.

ZUSAMMENFASSUNG

Die idg. Wurzel **al-* bezeichnete ursprünglich den ganzen Bedeutungskomplex 'das Kind (ein Junges) großziehen', von den transitiven Bedeutungen 'gebären', 'nähren, sättigen', 'erziehen', 'züchten, anbauen' bis zum intransitiven 'wachsen, an Kräften zunehmen'; obwohl in den germanischen Sprachen die intransitive Bedeutung überwog, finden wir – manchmal nur in den Ableitungen – auch Relikte der übrigen Bedeutungen.

Schon idg. Alter haben die Nomina **al-ti-*, **al-tró-* und das Adjektiv (urspr. Partizipium) **al-tó-*. Das erste bedeutete wohl urspr. 'der Aufwuchs, Menschengeschlecht', daraus 'Zeitalter, Welt', wohl unter dem Einfluß von lat. *saeculum*, im Gotischen von gr. *αἰών*. Germ. **aldrá-* 'Lebensalter' und **aldá-* 'alt' haben sich mit der Zeit so verknüpft, daß das Substantiv *Alter* u.ä. von dem Adjektiv die Bedeutung 'Greisenalter, hohes Alter' annahm. Wo in slavischen (im Čech., Obersorb., Slowen.) und baltischen Sprachen der Ausdruck für 'Greisenalter' auch 'Lebensalter' bedeutet, handelt es sich um eine Lehnbedeutung.

Eva Havlová
Ústav pro jazyk český AV ČR
etymologické oddělení
Veveří 97
CZ-60200 Brno
(havlova@iach.cz)